

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Ledonešis, arba Keli žodžiai apie Vilniaus knygų mugę

2014-04-03

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Tėvynės varpai

AUTORIUS: Gintarė Adomaitytė

DATA: 2014-04

Ant ledo

Prisipažinsiu: išpūdingiausia mugės diena paskelbiau antradienį, vasario aštuonioliktąją.

Kaip ir kodėl? Juk daug kas dar pamena tikrąją datą: vasario 20–23 d., nuo ketvirtadienio iki sekmadienio.

Antradienį vyko spaudos konferencija – nei įdomi, nei nuobodi, tokia, kaip kasmet. Akimirką pasijutau rojuje: kultūros ministras žadėjo, kad gyvenimas tik gerės. Daugiau, daugiau, gerokai daugiau – visko, kas rūpi knygų žmonėms, bus tik daugiau.

Patyriau laimės akimirką. Jos reikėjo: tai buvo tas metas, kai mano bičiuliai, o ir aš pati, jautėmės ant ledo: prirašyta projektų, prisigalvota, prisisvajota, gal ir prifantazuota, o žinių – jokių.

Ledai pajudėjo gerokai vėliau. Dabar, kai rašau, jau žinome šį tą apie valstybės stipendijas. Kai mano rašinys pasirodys – žinosime apie projektus.

Tris kartus šioje įžangoje jau paminėjau ledą. Minėsiu ir dar. Nes kaiėjau namo iš LITEXPO rūmų palei Nerį – nuo jos toldama ir vėl artėdama – kai keliavau iš Lazdynų per Žvėryną beveik iki Žirmūnų – upė nešė ledus.

Lyčių sangrūdos... mirksniu atsirandantys ir dingstantys kriokliai kriokliukai... neaiškios kilmės daiktai... ir net labai pažįstamos šiukšlės... – ar priminė visa tai mūsų gyvenimą?

Ir taip, ir ne. Labiau ne. Ledonešis man padėjo užsimiršti – išnerti iš *kultūros* ir nerti į *natūrą*.

Besidairydama po mugę retsykais pasijusdavau lyg ir prie upės – kaip ji pati, nešdama ir šlamštą, ir šį tą įdomesnio, išsiprausia.

Prano Mašiotas mįslė

Ką jaučiate išgirdę „Pranas Mašiotas“? Ką prisimenate?

Greičiausiai – vaikiškas knygas knygutės – daugybę tų knygų. Naivias ir paprastas. Jo paties rašytas ar itin laisvai verstas (persakytas) – dažniausiai iš vokiečių kalbos. Tokias naivias ir taip laisvai persakytas, kad nenustebčiau išgirdusi, kaip sakote: jos – jau vakarykštė diena.

Mugėje pristatyta knyga „Prano Mašiotas šviesa“ – nei naivi, nei paprasta. Anaiptol ne vaikiška. Ko gero, itin tinkanti šiandienai. P. Mašiotas straipsniai draudžiamose spaudoje, o vėliau – tik gimstančioje laisvoje periodikoje, jo paties atsiminimai ir atsiminimai apie jį, žiupsnelis epistolikos...

Vienas knygos sudarytojų Kęstutis Urba apgailestavo, kad pernai, minėdami šimtą metų Meilės Lukšienės gimimo datą, beveik pamiršome P. Mašiotas šimtą penkiasdešimt. Laimei, buvo surengta konferencija Marijampolės kolegijoje, vakaras Rašytojų klube – abu įvykius inicijavo K. Urba ir jo vadovaujama Tarptautinė vaikų ir jaunimo literatūros asociacija, jos Lietuvos skyrius.

Buvau ir Marijampolėje, ir Rašytojų klube. Išduočiau savo principus, jei imčiau virkauti: per mažai besidominčių. Kiek buvo žmonių, tiek – juk buvo!

Ir knygų mugėje – buvo. Laimei, ne tik sudūviai. Baiminuosi reiškinio, mano tėvų ironiškai (ak ne, sarkastiškai) vadinto parapiniu patriotizmu. Noriu tikėti, kad pastaraisiais metais itin akcentuojama regionų kultūra padės parapijoms prasivėdinti, o ne priešingai – uždarys jas dar siauresniame rate.

Manasis P. Mašiotas gyvena jo knygoje „Gimnaziją prisiminus“. Kiek kartų jos ėmiausi, nerdama į publicistiką. Kas, jei ne ši knyga, padėjo man pajauti, gal kiek ir atkurti XIX amžiaus pabaigos alsavimą. P. Mašiotui esu skolinga: tai jo dėka atradau Vincą Kudirką – šaunų, dailų, sportuojantį. Ir ne tik jį.

Jei lygintume dviejų skirtingų žmonių skirtingiausius prisiminimus – P. Mašiotas ir dvidešimt metų jaunesnio Merkelio Račkausko – tų dviejų caro laikų gimnazistų (Marijampolės ir Šiaulių), bendrybių rastume. Svarbiausia ši: švietimo reformos besikuriančiai Lietuvai oi kaip reikėjo. Ir dėl mokinių, ir dėl mokytojų. P. Mašiotas ir M. Račkausko užrašuose tie cariniai gimnazijų mokytojai – dažniausiai itin nelaimingos, vienišos, iš svetur atkeliavusios būtybės, nelabai susivokiančios, kur atsidūrė ir kodėl.

„Baltrus buvo gimnazijos kiemininkas“ – ataidi P. Mašiotas pasakojimo pirmasis sakiny. „Marijona buvo mokyklos valytoja“ – gal taip atitarčiau rašytojui, jeigu kada imčiausi savųjų prisiminimų.

Manieji prisiminimai trykštų neapsakomu noru, ko gero, beviltiška pastanga sau pačiai paaiškinti: kodėl mes taip bijojome matematikos mokytojos. O kai bijai mokytojos, tai ir mokslai – ne taip, ne ten, kitaip.

Didžioji mįslė, uždavinys: kodėl P. Mašiotas matematikos pamokas jo mokinės, net ir humanitarės, prisimena geru žodžiu?

Visada žinojau: viena knyga prisišaukia kitą, giminingą.

Tuoj po P. Mašiotos knygos pristatymo mugės srovė nuplukdė mane iki stendo, kur viskas o viskas – tik po penkis litus. Ir štai: knyga tos autorės, kurią rašyti palaimino Klaipėdos gimnazijos direktorius bei matematikos mokytojas P. Mašiotas.

Ji – Liūnė Janušytė. Čiumpu jos „Korektūros klaidą“. Gausiu valstybės stipendiją ar ne, bet penkis litus norimai knygai vis dar randu. Ypač tokiai knygai, pasakojančiai apie stipendiją, leidusią Liūnei Janušytei bent kiek pagyventi – ir dar kaip pagyventi – Paryžiuje.

O tuomet jau pati iriuosi per mugę toliau – į tą salę, kur žmonių mažiau, kur turgus – gerokai menkesnis, o knygos, tos knygos... Madingų ten beveik nėra. Protingų – dar ir kiek. Kad ir neseniai minėtasis M. Račkauskas, jo „Užrašai“.

Ten – ir kita, visai kitokia nei Liūnė Janušytė to paties P. Mašiotos mokinė dar iš Voronežo laikų. Ten – Bronė Buivydaitė, jos „Stebuklingoji radasta“.

Obuoliai ir mišios, ir... sindromas

– Mes labai norėjome už Bronę Buivydaitę aukoti mišias, bet už ką? Nutarėme parduoti obuolius iš jos sodo, – taip šių metų sausio 31 dieną Anykščių viešojoje bibliotekoje kalbėjo Antano Baranausko ir Antano Vienuolio-Žukausko muziejaus direktorius Verbickas – taip pat Antanas.

Tą dieną Anykščiai minėjo rašytojos B. Buivydaitės mirties datą – trisdešimt metų. Gal kam ji – ir primiršta rašytoja. Bet ne man. Vaikystėje skaičiau ir nuskaičiau „Auksinį batelį“. Tos knygos nebeturiu. Bet kaip dažnai prisimenu.

Svarbios ir kitos dvi B. Buivydaitės knygos. To, man svarbiausio žanro – prisiminimų: „Pro vaikystės langą“, „Vargai vartus kilnojo“.

Kai Anykščių bibliotekoje prisiminimų ištraukas skaitė gimnazistai, buvo juntama: tekstas jiems keblakas, archajiškas. Kita vertus – toks vaizdas, taip bloškiantis praeitin ir toks intymus (kad ir pirties scenos), kad kyla noras šauktis filmininkų: tai bent būtų scenarijus.

Dabar jau skubu paskelbti: skersai išilgai skaitydama mugės programą, pirštu braukdama per visus dalyvius, matau nedaug muziejų, kurie būtų drįsę (ir galėję) turėti savo atskirą stendą. Anykščiai galėjo. Turėjo ką rodyti.

Nepamirštu B. Buivydaitės, dar ne. Tik noriu žvilgterėti į klasiką. Ne todėl, kad šiemetinės mugės ir šūkis buvo toks: skaitome klasiką. Tik todėl, kad muziejaus išleista Antano Baranausko „Kelionė Peterburkan“ – iš tiesų unikali knyga. Ji telpa į delną. O tame delne – tiek senovės. Kalba senoviška, ir iliustracijos iš senovės, ir rankraščio faksimilė iš senovės, ir... ir... pajunti, kad skaitant, vartant, žiūrinėjant priartėja, dabartimi tampa anas – jaunojo Baranausko – laikas, kai traktu Sankt Peterburgas-Varšuva dardėjo *diližonai*.

Organizacijos CIVITAS kviečiama, Lietuvos traktais dardu ir aš – kartais diskutuoti su

gimnazistais, o kartais – su brandesniais žmonėmis. „Ar reikia Lietuvai menininkų“ – štai tokią temą bene prieš šešetą metų man pasiūlė Darius Kuolys. Būna, kad bediskutuodama pajuntu, kaip nuo pašnekovų pusės plūsteli banga, šaldanti mane ir bauginanti: jie bando romantizuoti sovietų laikų Lietuvą, laimei – bent jau ne idealizuoti.

B. Buivydaitė, jos lemtis mane gelbėja, kai pasakoju apie pokarį, sovietiją. Ta rašanti mokytoja turėjo stiprų stuburą: grįžo į vaikystės namelį Anykščiuose, giesmių valdžiai negiedojo. Beveik ir nerašė. Net nemokytojavo. Augino daržoves, parduodavo jas siauruko stotyje. Abi jos prisiminimų knygos – iš vaikystės, paauglystės. Tik iki tų revoliucinių laikų, apie kuriuos pasakodama būtų privalėjusi meluoti.

Tose lyg paskaitose, lyg diskusijose miniu ir mylimą rašytoją E. T. A. Hoffmanną. Juk pamenate: jo pasakojimuose paprasčiausia daržovių prekeivė ima ir pasireiškia neapsakoma galia.

Anykščiai, nepamiršę B. Buivydaitės, tebesaugantys jos namelį, daržą ir sodą, tikrai „kalti“, kad nuo jų stendo toje ramesnėje, menkiau prekiaujančioje salėje priklydau ir prie kito. Ir radau – radau hofmaniška knygą.

Kaip kitaip galėčiau vadinti Dinos Rubinos „Petruškos sindromą“?

Bet ką aš čia veikiu?

Pamenu, kaip spaudos konferencijoje mugės rengėjai lyg ir apgailestavo, kad „žvaigždžių“ šiomet nebus. Nei Milano Kunderos, nei J. K. Rowling, nei Dano Browno, nei... nei...

Man to ir nereikia. Net būtų keista: jei mugės pagrindinė tema skirta klasikai, laiko patikrintoms knygoms – taigi, senovei – tai kodėl dėmesį turi pasičiupti „žvaigždė“, dar nepatyrusi laiko išbandymų?

Kita vertus, gerai suprantu, kad Dina Rubina yra iš tų rašytojų, kurios tekstus įmanoma žvaigždinti: juk jau versta į daugybę daugybę daugybę kalbų.

Ją atradau prieš kelis mėnesius Antakalnio bibliotekoje. Naršau ten nuo vaikystės, naršau taip dosniai, kad kyla noras sakyti: neršiu. D. Rubinos aprintą, beveik jau suskaitytą rinkinį skaičiau rusiškai – jaukūs, gelmingi, daugiaprasmiai tekstai.

Rašytoja gimė ir augo, ir muzikos mokslus baigė Uzbekijoje, Taškente, vėliau įsikūrė Maskvoje, dabar gyvena Izraelyje.

Mano bičiulė Irena Aleksaitė pastaruoju metu lyg ir užsimindavo, kad verčia *kažką toookio ne bile kokio*, dabar jau žinau: vertė D. Rubiną.

Esu lankiusi visas Vilniaus knygų mugės. Būdavo ir taip: grįžtu iš to leidybos okeano, iš renginių ir reginių gausybės, o savo kuprinėje pasigendū... knygos, kurią galėčiau skaityti – tiesiog maloniai skaityti. Įsijausdama, nerdama užmarštin, pasikliaudama.

Į „Petruškos sindromą“ įsijaučiau. Ji prašosi rimtos recenzijos. Gal... kada nors. Jei ne

aš tą recenziją parašysiu, tai kiti – dabar galiu tik išskdinti knygą į savo pasakojimo upę.

Knyga pabrėžtinai lėliška. Ji – apie dieviškai talentingą lėlininką. Ir apie tuos žmones, kuriems šalia dieviškai talentingo lemta patirti anaipol ne talentingus gyvenimus – tiesiog gyvenimus. Aprašyta ir lėlių teatro banalybė, prastumas – kas iš mūsų nepamena kraupių, kraupiausių privalomųjų spektaklių, kai buvome tik pradinukai?

Retsykiais, neramią nakties valandą, įsivaizduoju save lėle. Žinau, kad niekada nebūčiau marionete – nepatampysite manęs. Bet... Būna, kad pajuntu: tartum nugaroje įsiskverbęs raktas. Kieno rankai leista jį pasukti ir leisti man eiti tolyn?

Štai citata iš „Petruškos sindromo“ – tai ji man padės eiti šio rašymo pabaigon.

Kelis kartus esu susidūręs su tikrais genijais: lėlė, visiškai aktorius nejudinama, vis dėlto buvo gyva, neįtikėtina gyva...

Prisimenu vieną iš jų – seną alkoholiką, kuriam prieš kiekvieną spektaklį reikėdavo nusibalinti plieninius dantis, antraip jie atspindėdavo šviesą. Vienoje pjesėje jis vaidino vaikiškai naivų Liūtą. Prišokdavo prie jo Kiškis ir skambiai paklausdavo: „Dėdule, o ką jūs čia darote?“ Tasai atsakydavo: „Ant vienos kojytės šokinėju.“ Ir kartą po šios frazės jis sustojo ir susimąstė. Matyt, prieš akis jam atsivėrė visa niekingos būties bedugnė. Ir staiga Liūtas tarė: „O kurių galų man šito reikia?“ Ir artistas paguldė lėlę, ir išėjo iš teatro – su visam.

Man irgi vis dažniau kildavo toks noras...

Buvau sumaniusi šiame pasakojime pateikti ir dar šiobeito. Kąnorstokio – skambaus, apibendrinančio. Gal net kerštaujančio.

Pavargau.

Nebenoriu loti ar bent jau urgzti kaip tie vandens didybės įbauginti Vilniaus šunys ties Neries krantais – per ledonešį. Kai lytys glaudžiasi viena prie kitos ir tartum kalbasi: ša, ša.

Ša.